

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ
ԽՐԱՍԳՐԱՏՈՒՆ
ՊՈԼԻՍ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԼՍԻԻ ՊԱՆՔ ՕՍՏԱՆԻ
Խմբագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն
ես չի դարձուիր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.
CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պոլսոյ համար	300	Պի	75	Պրշ	Մեծիս
»	150	»	40	»	»
Գաւառներու	300	»	100	»	»
»	150	»	50	»	»
»	75	»	25	»	»
Օտար երկիր	300	»	25	Փրանք	
Ռուսիա	300	»	10	րուպլի	

Թղթատարի ծախքը Խմբագրութեան վրայ
(Գրամի փոխարէն փոստայի փուլ կ'ընդունուի) 115 Պրշ.
փոստայի փուլը 400 Պրուշի անդլ

غلطه اسكى باق عثمانيه
جيره نيك غزه سمى اداره سنه

ՎԵՐԶԱՊԷՍ

Տարիներու մարտումէ յետոյ վերջնական Հիւանդանոցին համար կազմակերպուող հոգարարութիւն մը, որուն համար ներկի է յուսով թէ պիտի չուզէ խղճել մեր բարեգործական հաստատութիւնը խղճամբաւորութեամբ բարեկարգելու գաղափարը:

Պիտի իրականանան մեր խղճերը: Առայժմ մեր դիւրբ սպասողական պէտք է ըլլայ, բոլոր մեր աշակցութիւնը նուիրելով նորնոր հոգարարութեան: Նոր մարմին մէջ կը տեսնենք ամէն տարիքէ մարդեր, ծանոթներ ու անծանօթներ, փորձառուներ ու անփորձներ, եւ սակայն ոչ մէկուն դէմ նախապաշարութեամբ, ընդհակառակը ունենց համար շատ նպատակաւոր կարծիքներ ունինք: Խնդիրն այն է թէ առանց աշխուժեան, կորույթի ձեռքով մը պիտի մարքոն Հիւանդանոցը, հաստատուն հիմքերու վրայ պիտի ձգէ՝ անոր բարեկարգութիւնը: Յոյսերնիս շատ է. ուստի եւ ակընհարութեամբ կը սպասենք:

Նոր Հոգարարութիւնը պաշտօնի դուռն անցած վայրկեանէն Հայ-րեւելի էջերը կը բացուին հիւրերու կայքէտէ համար Հիւանդանոցին վերաբերեալ հրատարակութիւնները եւ ընդունելու նուիրատուութիւնները: Նախորդ հոգարարութիւնը կ'ազդէր որ իրեն նպատակաւոր յօդուածներ միայն երեւելին հոս, ու յետագայում թիւերը լուսն մնայր 25-ինը կընար այդ պիտի արարքի մը մեղսակից ըլլայ: մէկ կողմէն ժողովուրդը ուղղակի կամ անուղղակի յորդորել նպատակելու Հիւանդանոցին, եւ միւս կողմէ այդ նախապաշար ժողովուրդին չմանջանքներ անկարգութիւնները որոնք կը գործուէին, անկախ բնաւ ուղղամտութեամբ չլիարի ըլլար:

Նոր Հոգարարութիւնը կը հաւատանք որ օրագրական բեմէն անկեղծօրէն պիտի ուզէ հանրութեան սիրտը շահիլ, միտքը համարել: Այս նպատակին համակու առաջին պայմանն է ճշմարտախոսութիւնը Հիւանդանոցին նկատմամբ:

ՀԱՐՍ ՄԵ ԵՒ ԴՊՐՈՑ ՄԵ

Ինչ կազ կայ, պիտի բռնէ, այս երկու բաներուն միջեւ: Ահա ասիկ բացատրութիւնը:

Պաշտօնի ազգային դպրոցին տնօրէնը դպրոցը ուղի է տեղին մէկ քաջանային հարկը որ այրի է: Յայտնի բանն է, խնդիրը եղած է սովորական ձեւով, այսինքն հարկ կտուածն ուղղութեամբ Առաջնօրէն հրամանաւ: Բայ որում դաւաններու մէջ այրին յորդ չուէր, անոր տեղը զարմացել է որ երկրատարը մը, երբ ազգայինը կեցած են, իր հարսին աչքը կը անկէ: Վերջնական չի տար: Հոս, մենք ենք որ կը սկսինք դարձանայ: Որովհետեւ եթէ բնական իրաւունք մըն է որ հարսին հայրը կամ մայրը ուզէ իր զաւակին ամուսնութեան գործին միջամտել, ամենեւին իրաւունք չէ որ կեանքային մը իր այրի հարսին վրայ իշխանութիւն ունենայ ճիշդ հօր մը պէս: Տեղաւորին այս գործին մէջ խառնուիլը կատարեալ զեղծում մըն է իրաւունքի տէր:

սակեալով, եթէ չտուածը միայն հարկը ըլլար, այս խնդիրը լրացիլ մէջ չէր երեւեր, բայց ուրիշ բան մըն ալ կայ որ տեղեկը չուզէր տալ: Տնօրէնը զարմացն առնելիք ունէր. տեղին աղանքը ժողով կը կազմեն եւ կ'որոշեն որ տեղաւորին քով դանդաղ եկեղեցիին պատկանած դուռը 27 ոսկի վճարուի այս տնօրէնին ետեւէն ժամկէտ կը դրեն, տեղաւորը չերթար, չերեւիր: Եւ հիմայ խառնութիւնը պարտելով կ'ըսէ. «Տնօրէնին համար իմ քովս փարս չի կայ, իմ հարսին աչքը անկող դատարարի մը եւ հիմայ փարս չեմ տար»: Տնօրէնն ալ, ստակ չառնելուն, դպրոցը թողելը քաջութիւն է. աշակերտներն ալ մնացիւր են անխնամ:

Անուշտ կը խնդանք տեղաւորին վրայ որ իր հարսին գործը դպրոցին գործին հետ խառնած է. ցաւալի չէ՞ որ այդ տեղաւորը կարող կը գտնուի քաղաքին մէջ նորէն վարկ ու պատիւ վայելելու: Եթէ զաւաններու մէջ աղուց ապագան, զբաւրոցին բարեկարգութիւնը կախուած պիտի մնան այս տեսակ գործերէ, այն ատեն կարելի չէ որ կրթութիւն եւ ուսմունք կարենան ծաւալիլ Պաշտօնի հայ ժողովուրդին մէջ: Աստուած պահէ մեզ այն տեղեկներէն որոնք այրի հարս ունին:

ՆԱՆՍԻ

ՎԱՐԺՈՒՇԻ ՊԱՇԵՆՈՒ ՀԱՄԱՐ

Նամակի վարժութիւնը գրեւոր ձեւով նարկին համար կը խոստանանք ամսական 30 զրուշ վճարել: Առաջին (յունուար) ամսամիջոցը կը գրենք:

Գ. ԴԱՄԱՐԱՆ

Կեդրոնական Վարժարանի

«ՀՐՈՑ»-Ի ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Երկու ամսաշաբաթներ (եւ ոչ մէկ) եղած են «Հրոց»ի կողմէն, որոնց երկու քիւն ալ ընդունուիլը չընդունուիլը, դժբաղդար, բողբոջականներէն կախում չունի: Առաջինը որ է բողբոջականներու տոնական օրերը օրացոյցներու մէջ նշանակել, կրօն, ժողովին գիտնալու բանն է. ուզէ կ'ընդունի, չուզէ չընդունիր:

Եթէ բողբոջականներուն, զեթ բան հասկցող մասին, հարցուի, կարծեմ անոնք համաժողով չլիարի գտնուին Հրոցի, եթէ պիտի պահեն ո՞ր եւ տոնական օր հարկաւ պիտի ընտրեն այն օրը զոր Հայ եկեղեցին նուիրագործած է: Բողբոջական եկեղեցիին որ եւ է շարժում միշտ պիտի հակի դէպի մայր եկեղեցին. այս գիտնալու է: Բողբոջականները սրտով լատենաւ չեն իրենց հայրերու եկեղեցիին եւ հողիով միշտ հոն ներկայ են:

Ոչ, թող ջնջանալով օրացոյցը մէջ կատարուի, Հրեից եւ ուրիշներու կարգին մէջ նաեւ բողբոջականներու իր օտար հասարակութեան մը ամիս օրը: Երկրորդ ամսաշաբաթներն էր երգարաններու մէջ մացիկ շարականներէն կամ եկեղեցական երգերէն մէկ քանի: Ան ալ Պատմ. միջոցներու ձեւով է, ուղեն կը գնեն ուղեն չեն գնիր. բողբոջական ժողովուրդին Աւստրալիայ, Երկրանք եւ այլ բոլոր կրօնական գրքերը պարտաստող սպողոններ անոնք են: Եթէ բողբոջականներուն միայն անոնք միշտ պարտաւոր են թէ «Մեր Մայր եկեղեցիին» մէջ մէկ աղէկ բան մըն ալ չի կար, մէկ աղօթք մը մէկ երգ մը չունենին մեր պատիւը, անոնք: Սակայն այս կամ այն աղօթքներով վերջնական Հայ եւ

կեղեցիին հօտը Հայ այսօր ժողովարաններու մէջ 50 տարիէ ի վեր երգարան մը ունինք: Զեղեքնիս, որ թերեւս մինչեւ քան անգամ ապուած ու հրատարակուած է՝ միշտ միեւնոյն ուղղութիւն երգարանը ըլլալով: Բայց ինչ ընէ բողբոջական ժողովուրդը: Շատեր անոնց կացութիւնը ըմբռնած չեն: Բողբոջական եկեղեցին իր ամբողջութեամբ ինքնապահ եկեղեցի մը չէ. ընդհանրապէս խօսելով՝ միւսփոխարկութիւնը կուտայ անոր երէցը, քարոզիչը, վարժապետը, եւայն, կամ գոնէ ծախքերուն զլեւաւոր մասը, եւ ընտանեացի օգնող մարմիններ կարծիքը, խորհուրդը, անտեղի խնդիրներ ամէն այս օրինակ խնդիրներու մէջ մեծ կշիռ ունին: Ուստի բողբոջական տարրը այս տարրեր զազափարկներու, խորհուրդներու եւ զգացումներու հետ ներդաշնակ քաղաքի հարկին մէջ կը գտնուի իր գոյութիւնը պահպանելու համար:

Գ.ԻՍԱԿ

ԳՐԱԾԱՐ ՄԵՔԵՆԱՅ

Յիկառո կը պատմէ թէ գոմիւնիկեան կրօնաւոր մը, որ այս պահուս Բարդ կը գտնուի, հնարած է զբաւար մեքենայ մը, որ անագին յեղաշրջութիւն մը պիտի մտցնէ, սպազմութեան արհեստին մէջ:

«Ռիւ տէ Թուրքի», 58, Կամարին տակ, ձախ կողմէ ամառային գուռը կը զարնէ: Դուռը զգուշաւոր կընդունի կը բացուի եւ կ'երեւայ գոմիւնիկեան հայր մը որ սկալի կընդունի ձեռքը կ'երկնցնէ ինծի՝ բարի գալուստ մտղմիկով իր խորհրդաւոր աշխատանոցին մէջ:

«Փոքրահասակ, շատ աշխույժ, թեւեւ յիսունոց, կրակոտ աշուրներով», — ահա Հ.Գալէնտի, ծննդեամբ սիւրիկեացի, կը տանի դիւ խոցին մէջտեղը ալանդակ մեքենայի մը առջեւ, որ երկեղուրակին թիկերու խառնաման ջանքով մը կցուած է պզտիկ սեղանի մը, որ ոչ նոսր ալաւորակ ստեղծարարի մը կը նմանի:

«Անկեղին մէկ անկիւնը, հալոց մը կայ: Թափած պզտիկ կրակարան մը եւ սեղանին առջեւ դուռ մը միակ աթոռ մը կ'ամբողջացնեն կահաւորումը:

«Այս անձուկ ու գրեթէ ողորմելի շրջանակին մէջ է որ Հ. Գալէնտի, շատ խելացի բանասէր մը, աշակերտութեամբ, վերջին կատարելագործութիւնները կը մտցնէ իր հնարած գրաշար մեքենային մէջ, որ շատ մօտաւոր ապագայի մը մէջ թերեւս յեղաշրջէ սպազմութեան արհեստը:

«Անկեղին է այստեղ մեքենան գտնաւոր կատարելագործութիւնները զորս կրած է նախին ձեռքով մտնուիլ, որ մէկ ժամուան մէջ առ առաւել 100 օրինակ կը տպէր, եւ որուն հիմակ յաջորդած է արագատպար որ նոյնպիսի ժամանակուան մէջ մինչեւ 40,000 լրագիր կընայ տպել: Ասոր հակառակ, գրաշարութեան եղանակները շատ քիչ փոխուած են կուրդիներէն ի վեր, եւ գրաշարը այսօր ինչպէս չորս հարկեր տարի տալէ ձեռքով կ'առնէ իւրաքանչիւր տասը՝ շարունակ մէջ գնելու համար:

«Հետեւաբար, «սպազմութեան» մէջ իրագործուած անհուն յատկութիւններէն յարկ օգտուած է «գրաշարութեան», հակառակ արհեստագիտութեանը շահեկան հետազոտութեանց: Անշուշտ, Անգլիայ, Զուիցերլանդ, Ամերիկայի մէջ մանաւանդ, գրաշար մեքենաներ հնարուած են ու կը գործածուին ալ, բայց անոնց անպատեհութիւնները բազմաթիւ են: Արագութիւններն ալ շատ մեծ չէ բողբոջատարը. մէկ ժամուան մէջ իր 4,000 տառ կը շարեն, այսինքն միջին կարողութեան տէր երեք գրաշարի գործ:

«Այդ մեքենաները սա սկզբունքին համեմատ շինուած են որ իրենք ալ իւրաքանչիւր տառ իրարու ետեւէ կ'առնեն ու կը գնեն, եւ սա է որ կը գտնուի մեքենան իրենց ընթացքը եւ իրենց գլխաւոր թերութիւնը կը կազմէ: Հ. Գալէնտի անկեղին աշխույժ հնարչներուն ընդունած այդ սկզբունքը մէկը թողնելով, մտածած է որ ինչպէս կը լուծուի եւ թէ մեքենան անբողբոջաբար աշխույժ եւ ինքնաշարժ, երկու ձեռքերու զուգահեռի եւ միաժամանակ շարժման համեմատ:

«Այս սկզբունքին վրայ է որ գոմիւնիկեան հայրը շինած է հետաքրքրաշարժ մեքենան որուն գործելը անսպասելի է:

«Երեւակայեցեք՝ նախ տեսա՛ք մը ընդարձակ լարերուն տեղ գտնուիլը՝ զատ զատ չորս շարժով՝ իրարու կայծ միտադրական բարակ կողովակները: Առաջին շարժը ունի 31 կողովակ, երկրորդը 33: Իւրաքանչիւր կողովակ իր մէջ ունի միջին հաշուով 150 տառ, որոնց բոլորն հիմաւորաւ տառերուն իր մէկ վեցերորդն է:

«Այս ամէն կողովակները կ'երեւոյն կան հաղորդակցութեան մէջ են ստեղծարարի մը հետ, որ աւելի՛ ճշմարիտախօսի մը կը նմանի եւ որ բաժնուած է 21 պզտիկ քառակուսիներու, որոնք լեցուած են իւրաքանչիւր կոճակներով, 3 հատ գլխաւորներուն համար, 15 հատ բողբոջակներուն համար, 3 հատ ալ թուանշաններուն եւ չեւոյն ունեցող տառերուն համար:

«Կէտերը եւ պարագիծերը դիմ մը կը կազմեն ստեղծարարին երկաթեղը եւ կ'ընան շարժման մէջ գրուիլ բէսալի մը միջոցաւ:

«Իւրաքանչիւր տառ սպազմութեան մէջ պզտիկ կոճակներու վրայ եւ, թիւի ո եւ է անոգուտ շարժման տեղի չթողու համար, քառակուսիները երեք երեք կ'ընտան են: Այդ քառակուսիներուն մէջ, բաղաձայնները կ'ընտան են, բայց ձայնադրները երեք անգամ կ'ընտան են, ճարտարօրէն չընտանալով բաղաձայնները, — որով կարելի է միեւնոյն տառն շարել մէկ քանի վանկ մէկ մատով քով քով գտնուող երկու կոճակներուն դաշտով: Օրինակ, ha, be, bi, bo, bu եւ այլն:

«Երեւակայեցեք՝ հիմա ճարտար բանասէր մը տասը մանկներուն միեւնոյն տառն շարժելը, ինչպէս կ'ընէ գաշակահար մը, եւ պիտի հասկնա՞ք թէ դուրսին է մէկ երկվայրկեանի մէջ չորս հինգ բառ «գարնէ», այսինքն մէկ ժամուան մէջ իր 50,000 տառ:

«Երկարական հասանաւոր մը յատկէ կուգայ ճիշդ այն պահուն ուր գրաշարը վեր կ'առնէ մտաւ, կը ձգէ կոճակը, եւ, վայրկեականաւորաւ տառաւորութեամբ մը, տառերը կ'ընան չեղ պզտիկ ետանկիւնի մը վրայ, արագօրէն կը սահին եւ կը շարունակ «տառաւորակ» լին վրայ որ մեքենային ալ կողմը կը գտնուի: Տառերը հոն կը լսուին ձանկով մը, զոր շարժման մէջ կը գնէ գրաշարին ստեղծ:

«Անկեղին զատ սպազմութեան սխալները գիւրաւ սրբագրելու համար շատ ճարտար միջոց մը կայ: Միակ քանադատութիւնը զոր կարելի է ընել՝ ան ալ սրբագրութեան տառն աւելցուած կամ պակսեցուցուած բառերուն համար է, — գործողութիւն մը որ բաւական ժամանակի պիտի կարօտի:

«Հ. Գալէնտի, փառաբան, բոլոր բացատրութիւններն տալէ եւ կատարեալ հաճոյստարութեամբ ամէն տարբերութեանց պատասխանելու համար, իր ըստեղծարարին առջեւ նստեցուց իւր երեք երկվայրկեան խաղափու մը եւ, չորս մատով զարկի Le Figaro վանկերը, ազնիւ ձախ հետեւելով oragifel տառերուն, եւ վայրկեանաբար, փայլակի արագութեամբ, այս լրագիրն անունը շարունակ էր պզտիկ ետանկիւնին վրայ: «Հրաշալի բան է ասիկա:

«Հիմա կուգայ կարելի է ընդհանրապէս թէ սպազմութեան գործիք մը, իր վերջնական ձեւը ստանալով, ինչ յաջողութիւն պիտի գտնէ սպազմութեան աշխարհին մէջ՝ իր ներկայացուցած անագին տառաւորութիւններով: — շարեւոր արագութեան որ կընայ հետեւել խօսքին եւ նոյն խնդիրները զայն. պաշտօնական եւ գոյքի խնայողութիւն. տառերը ցրուելու պէտք չմնալը, որովհետեւ ձուլելու յոյսով գործիք մը ուղղակի կը լցնէ խողովակները, եւ որով սպազմութիւնը նոր տառերով կ'ըլլայ միշտ. վերջնական, եւ անկախ ամենայն հետաքրքրական նորութիւնն է, նոյն գրաշարով, նոյն մեքենայով, պարզապէս մեքենային վրայ աւելցնելով տառերու երկու երեք շտեմարան, կընար միեւնոյն տառն երկու երեք անգամ կրկնել նոյն շարունակը:

«Ամէնք առ չէ, Կրնայ ըլլա՛ր որ ստեղծարարը հետեւ գտնուի մեքենային, եւ օր պիտի գայ թերեւս որ խաղաղութեան, իրենց անհնազալ նստած, իրենք պիտի շարեն այն յօդուածները զորս այսօր շատ կուտան:

Ինչ հետեւեալ է ասիկա, որ ստեղծարար իրականութիւն պիտի կրնայ զբաւնել մօտիկ ապագայի մը մէջ. Բոսնիայի զորս ինչ անանկեղեցիներ կը պահէ մեզի:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՄՈՒԹԻՒՆ

Յունաստանի նախարարութեան անկումը արդէն շատանց ի վեր կը նախատեսուէր. իրաւ է որ Պ. Թրիքուրիս երեսփոխանական ժողովին մէջ մեծամասնութիւն ունէր. նոր ընտրութիւնները իր օրով կատարուած էին եւ պաշտօնի անցնելէն ի վեր ամէն շանք ըրաւ ամբողջ պահելու իր կուսակցները ժողովին մէջ. բայց նախարարութիւնը ինչ ինչ նշաններէ տեսաւ որ թագաւորին վստահութիւնը կորսնցուցած է, վստահ Պ. Թրիքուրիսի նախարարութեան դէմ դժգոհութիւնը ընդհանրացած էր:

Արդէն անգամ մըն ալ թագաւորը մէկէն ի մէկ իր նախարարութիւնը հրաժարեցուց. երկու տարի առաջ էր աս. այն ատենն ալ, ինչպէս հիմակ, Թրիքուրիս խորհրդարանական տոտար մեծամասնութեան մը կողմէն նա՛ծ էր, բայց վեհապետը կը տեսնէր թէ Յունաստան դէպ ի մանկութիւն կը դիմէր. ուստի չվարանցաւ նախարարական տաղանայ մը յառաջ բերու. սակայն այն ատեն կ'երեւի թէ երկիրը բաւական լուստարուած չէր Պ. Թրիքուրիսի մատին, եւ նախարարապետը ստուար մեծամասնութեամբ մը վերադարձը գործի գլուխ անցաւ: Բայց վրայ հասաւ երմտական տաղանայը, որով մէկ կողմէն պարտքի տոկոսները չէին վճարուել, միւս կողմէն նոր փոխառութեանց անհրաժեշտութեան առջեւ տուրքերու յաւելումը անխառնափառ կ'ըլլար, եւ նախարարութիւնը ալ չըրցաւ դիմադրանք: Նոր նախարարութիւնը, որ կազմակերպու, ծանր վիճակի մէջ է, դժուար պաշտօն մը ունի: Պիտի կրնայ կացութիւնը մեղապարանոց պարզել Յունաստանի առջեւ եւ պէտք եղած զոհողութիւնները պահանջել:

